

Dofinansowano ze środków Programu Wieloletniego
NIEPODLEGŁA na lata 2017-2021 w ramach Programu Dotacyjnego Niepodległa.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Muzeum
Powstań
Śląskich
ŚWIĘTOCHŁOWICE

SCENARIUSZ ZAJĘĆ 1

TEMAT: Politycy i społeczeństwo polskie wobec sprawy śląskiej 1918-1922.

Cele: po skończonych zajęciach uczeń:

- rozumie zagadnienia związane z walką o polskość Górnego Śląska i jedność polskiego społeczeństwa w dążeniu do przyłączenia Górnego Śląska do Rzeczypospolitej;
- potrafi wymienić i rozumie argumenty strony polskiej wysuwane w trakcie walki o przyłączenie Górnego Śląska do Polski;
- potrafi umiejscowić w czasie najważniejsze wydarzenia związane z polityczną walką o przyłączenie Górnego Śląska do Rzeczypospolitej;
- potrafi łączyć informacje pochodzące z różnych źródeł oraz dokonywać ich syntezy i analizy.

Środki dydaktyczne: Wystawa „Śląsk – droga do Niepodległej” (plansze nr 3, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 17, 18, 19, 20, 22), teksty zamieszczone w karcie pracy oraz karty edukacyjne.

Metody nauczania-uczenia się: wykład, rozmowa nauczająca, praca w grupach-praca pod kierunkiem, dyskusja.

OGNIWO LEKCJI	ZAKRES TREŚCI MERYTORYCZNYCH	CZYNNOŚCI NAUCZYCIELA	CZYNNOŚCI UCZNIÓW
Ogniwo wiążące (ze względu na specyfikę zajęć, opcjonalnie możliwość rekapitulacji wtórnej).	Skutki I wojny światowej.	Krótki wykład wprowadzający lub rekapitulacja wcześniejszych wiadomości: - zakończenie wojny na froncie zachodnim - sytuacja państw zaborczych - styczeń 1918 r. program prezydenta Wilsona.	Słuchają wykładu lub odpowiadają na pytania w ramach rekapitulacji.
Tok lekcji właściwej.	Polskie stronnictwa polityczne, politycy i społeczeństwo w walce politycznej o przyłączenie Górnego Śląska do odradzającego się państwa polskiego.	Podaje temat lekcji (jeśli jest taka możliwość, zapisuje na tablicy). Rozdaje karty pracy. Informuje, że lekcja stanowi część zapoznania się z treścią wystawy „Śląsk – droga do Niepodległej”.	Uczniowie zapisują temat zajęć (jeśli istnieje taka możliwość i konieczność). Sprawdzają kompletność karty pracy.
		Krótkie wprowadzenie w oparciu o planszę wystawy (nr 8), dotyczące chronologii omawianych wydarzeń. Koordynacja wykonywanych kolejno zadań w karcie pracy. Wprowadzanie do tematyki zadań oraz podsumowywanie wniosków w formie rozmowy nauczającej. W zad. 1 istotne jest doprowadzenie uczniów do wniosku dot.	Pracują pod kierunkiem nauczyciela, wypełniając kolejne zadania w karcie pracy. Na wezwanie prezentują efekty pracy. Uczniowie pracują w grupach zadaniowych w czasie prac nad zad. 1 i 2. W czasie prac przy zad. 3,4,5,6 uczniowie mogą pracować samodzielnie.

		współpracy Korfantego z Dmowskim. W zad. 2 istotne jest zwrócenie uwagi na zgodność z jaką różne opcje polityczne postrzegały sprawę Górnego Śląska i wagę jaką przywiązywano do tego. (nauczyciel może zwrócić uwagę również na tekst źródł. 6. W płynnym wykonywaniu zadań konieczna jest znajomość treści wystawy i kart. Zad. 3 pozwala na zwrócenie uwagi, gdzie znajdowały się największe ośrodki pomocy dla Górnego Śląska w tym czasie. Zad. 5 wymaga umiejętności przełożenia uczniom języka prawniczego na korzyści materialne i polityczne dotyczące życia jednostek.	
Rekapitulacja pierwotna.		Koordinuje dyskusję uczniów. Uczestniczy w niej (zad. 7 daje możliwość podsumowania wiedzy uczniów i uporządkowania wiadomości). Jeżeli prowadzący uzna to za stosowne można nagrodzić najaktywniejszych uczniów ocenami.	W zad. 7 uczniowie prezentują swoje zdanie konfrontując tekst źródł. 6 z tekstem wystawy (plansza nr 20).

SCENARIUSZ ZAJĘĆ 2

Temat: Powstania Śląskie 1919-1921 – szukamy lokalnego bohatera.

Cele: po skończonych zajęciach uczeń:

- zna najważniejsze (wybrane) elementy wiedzy o Powstaniach Śląskich w swoim najbliższym otoczeniu (wydarzenia, postaci, elementy uzbrojenia, miejsca pamięci: pomniki, groby, etc.)
- potrafi dostrzegać cechy charakteryzujące Powstańców Śląskich;
- potrafi łączyć informacje pochodzące z różnych źródeł;
- potrafi dokonywać wyborów i uzasadniać swoje stanowisko;
- potrafi sporządzać krótką notatkę na określony temat.

Środki dydaktyczne: karty edukacyjne, plan swojej miejscowości.

Metody nauczania-uczenia się: wykład wprowadzający, praca pod kierunkiem (opcjonalnie zajęcia w terenie).

OGNIWO LEKCJI	ZAKRES TREŚCI MERYTORYCZNYCH	CZYNNOŚCI NAUCZYCIELA	CZYNNOŚCI UCZNIÓW
Ogniwo wiążące (ze względu na specyfikę zajęć brak odwołania do wiedzy w ramach rekapitulacji wtórnej).	Śląsk na przestrzeni dziejów.	Krótki wykład wprowadzający w historię Śląska, uwzględniający ukazanie specyfiki regionu, który wcześniej został odłączony od Polski (przywołane m.in. zrzeczenie praw do Śląska przez Kazimierza Wielkiego oraz przejęcie większości regionu przez Prusy w wyniku wojen śląskich).	Słuchają wykładu nauczyciela.

Tok lekcji właściwej.	Powstania Śląskie 1919-1921 – ważne wydarzenia z dziejów Polski.	Zapisuje temat lekcji, wprowadza do tematu – informując, że celem lekcji będzie zapoznanie się z wybranymi życiorysami Powstańców Śląskich. Wprowadzając w tematykę odczytuje z kart krótkie informacje na temat Powstań oraz syntetycznie wyjaśnia rolę zrywów dla II RP (opcjonalnie uzupełnia je krótkim wykładem).	Zapisują w zeszytach temat oraz krótkie notki na temat trzech Powstań.
	Tworzenie „modelu” - cechy Powstańca Śląskiego oraz typowy powstańczy życiorys.		Na podstawie opisów sylwetek Powstańców (z pakietu) poszczególne grupy uczniów budują katalog cech, które charakteryzowały uczestnika Powstań. Po zgromadzeniu propozycji należy je zestawić i schierarchizować (wybrać katalog 5-6 najważniejszych zdaniem uczniów) oraz typowy życiorys Powstańca (pochodzenie, etapy edukacji, losy po zakończeniu Powstań etc.).
	Próba „dopasowania” modelu do bohaterów Powstań obecnych w przestrzeni miejscowości.	Uczący dzieli uczniów na grupy, rozdaje materiały (pakiet), koordynuje prace zespołów. Opcjonalnie (jeżeli pozwalają na to warunki) uczący może udać się z zespołem klasowym na wycieczkę, i bezpośrednio weryfikować wiedzę na temat obecności śladów Powstań Śląskich w przestrzeni miejscowości.	Wykorzystując materiały z pakietu oraz inne źródła (np. Internet, plan miejscowości) uczniowie szukają informacji na temat bohaterów Powstań Śląskich, obecnych w przestrzeniach ich miejscowości bądź najbliższego otoczenia (Powstańców urodzonych bądź zmarłych na tym terenie, patronów ulic, placów, instytucji; pochowanych poległych; osób upamiętnionych na tablicach etc.). Po zidentyfikowaniu postaci odnajdują informacje na temat jej życiorysu, i budują biogram, a następnie starają się „dopasować” go do wypracowanego wcześniej modelu (sprawdzić, które cechy i elementy drogi życiowej można przywołać w przypadku wybranej postaci).
Rekapitulacja pierwotna.		Wspólnie z uczniami omawia ich wybory oraz pomaga w redagowaniu biogramu.	Wybrani uczniowie prezentują zestawienia sporządzone przez poszczególne zespoły oraz uzasadniają swój wybór. Efektem pracy powinny stać się: wybór postaci wspólnego bohatera Powstań, przygotowanie krótkiego biogramu na jego temat i zamieszczenie go na „pustej” karcie.

SCENARIUSZ ZAJĘĆ 3

Temat: Powstania Śląskie 1919-1921 – ludzie, wydarzenia, pamięć.

Cele: po skończonych zajęciach uczeń:

- zna najważniejsze (wybrane) elementy wiedzy o Powstaniach Śląskich (wydarzenia, postaci, elementy uzbrojenia, miejsca pamięci: pomniki, groby, obrazy kinematografii, malarstwa, poezji, prozy i pieśni etc.)
- potrafi rozróżnić obszary upamiętniania Powstań Śląskich;
- potrafi łączyć informacje pochodzące z różnych źródeł.
- rozumie znaczenie Powstań Śląskich w historii RP.

Środki dydaktyczne: karty edukacyjne.

Metody nauczania-uczenia się: wykład wprowadzający, praca w grupach, praca pod kierunkiem.

OGNIWO LEKCJI	ZAKRES TREŚCI MERYTORYCZNYCH	CZYNNOŚCI NAUCZYCIELA	CZYNNOŚCI UCZNIÓW
Ogniwo wiążące (ze względu na specyfikę zajęć brak odwołania do wiedzy w ramach rekapitulacji wtórnej).	Śląsk na przestrzeni dziejów.	Krótki wykład wprowadzający w historię Śląska, uwzględniający ukazanie specyfiki regionu, który wcześniej został odłączony od Polski (przywołane m.in. zrzeczenie praw do Śląska przez Kazimierza Wielkiego oraz przejęcie większości regionu przez Prusy w wyniku wojen śląskich).	Słuchają wykładu nauczyciela.
Tok lekcji właściwej.	Powstania Śląskie 1919-1921 – ludzie, wydarzenia, pamięć.	Zapisuje temat lekcji, wprowadza do tematu – informując, że celem lekcji będzie zapoznanie się z wybranymi elementami dotyczącymi Powstań Śląskich. Odczytuje z kart krótkie informacje na temat Powstań oraz syntetycznie wyjaśnia rolę zrywów dla II RP.	Zapisują w zeszytach temat oraz krótkie notki na temat trzech Powstań.
		W zależności od ilości uczniów i pakietów dzieli zespół klasowy na rywalizujące z sobą drużyny (lub pary). Uczący koordynuje grę zespołów uczniowskich, w miarę możliwości uzupełnia odczytywane przez nich informacje lub zwraca uwagę na wybrane elementy ilustracji.	Uczniowie dzielą się na drużyny. W zależności od wieku i umiejętności uczniowie mogą grać w „wojnę”, „czarnego Piotrusia” etc. Istotne, żeby w trakcie gry głośno odczytywali informacje z kart oraz oglądali materiał ilustracyjny.
Rekapitulacja pierwotna.		Wspólnie z uczniami omawia i podsumowuje (uzupełnia) ich wybory.	Uczniowie oceniają rolę Powstań dla kształtowania pamięci (potrafią wskazać obszary upamiętnienia i poprzeć je przykładami – najlepiej z kart edukacyjnych).

SCENARIUSZ ZAJĘĆ 4

Temat: Znaczenie Powstań Śląskich 1919-1921.

Cele: po skończonych zajęciach uczeń:

- zna najważniejsze (wybrane) elementy wiedzy o Powstaniach Śląskich (wydarzenia, postaci, elementy uzbrojenia);
- potrafi wskazać różnice między Powstaniami Śląskimi a XIX-wiecznymi polskimi powstaniem narodowymi;
- potrafi dokonywać selekcji informacji i łączyć wiadomości pochodzące z różnych źródeł;
- rozumie znaczenie przyłączenia do Polski w 1922 r. części Górnego Śląska.

Środki dydaktyczne: elementy pakietu (karty edukacyjne, hasła, karta pracy do scenariusza).

Metody nauczania-uczenia się: wykład wprowadzający, praca w grupach, praca pod kierunkiem.

OGNIWO LEKCJI	ZAKRES TREŚCI MERYTORYCZNYCH	CZYNNOŚCI NAUCZYCIELA	CZYNNOŚCI UCZNIÓW
Ogniwo wiążące (ze względu na specyfikę zajęć brak odwołania do wiedzy w ramach rekapitulacji wtórnej).	Przebieg Powstań Śląskich 1919-1921.	Krótki wykład wprowadzający w tematykę Powstań, ukazujący sytuację przed 1919 r. (stosunki narodowościowe oraz społeczne na terenie Górnego Śląska; aktywność strony polskiej w staraniach o włączenie regionu do Polski). Uczący odczytuje z 3 kart talii krótkie informacje na temat Powstań.	Słuchają wykładu/odczytu nauczyciela oraz zapisują w zeszytach krótkie notki na temat Powstań Śląskich.
Tok lekcji właściwej.	Znaczenie Powstań Śląskich 1919-1921.	Zapisuje temat lekcji, wprowadza do tematu – informując, że celem lekcji będzie ocena roli zrywów dla II RP.	Zapisują w zeszytach temat.
		W zależności od ilości uczniów i pakietów dzieli zespół klasowy. Rozdaje uczniom karty pracy i pomaga wyselekcjonować odpowiednie hasła. Koordynuje pracę uczniów/zespołów uczniowskich, w miarę możliwości uzupełnia przygotowywane przez nich informacje.	Uczniowie dzielą się na drużyny lub pracują indywidualnie (zgodnie z decyzją uczącego). Wypełniają karty pracy.
Rekapitulacja pierwotna.		Wspólnie z uczniami ocenia znaczenie Powstań Śląskich (należy podkreślić przede wszystkim ich wpływ na uzyskanie bardzo ważnej dla II RP części regionu).	Uczniowie oceniają znaczenie Powstań (najlepiej z różnych perspektyw: II RP, regionu, jego mieszkańców etc.).

SCENARIUSZ ZAJĘĆ 5

Temat: Pamięć o Powstaniach Śląskich 1919-1921.

Cele: po skończonych zajęciach uczeń:

- zna najważniejsze (wybrane) elementy wiedzy o Powstaniach Śląskich (miejsca pamięci: pomniki, groby, obrazy kinematografii, malarstwa, poezji, prozy i pieśni etc.)
- potrafi wskazać różnice między sposobami upamiętniania Powstań Śląskich w kolejnych dekadach XX wieku (od lat 30. po 80.);
- potrafi dokonywać selekcji informacji i łączyć wiadomości pochodzące z różnych źródeł;
- potrafi dokonywać wyborów i uzasadniać je.

Środki dydaktyczne: elementy pakietu (karty edukacyjne, hasła, karta pracy do scenariusza).

Metody nauczania-uczenia się: wykład wprowadzający, praca pod kierunkiem.

OGNIWO LEKCJI	ZAKRES TREŚCI MERYTORYCZNYCH	CZYNNOŚCI NAUCZYCIELA	CZYNNOŚCI UCZNIÓW
Ogniwo wiążące (ze względu na specyfikę zajęć brak odwołania do wiedzy w ramach rekapitulacji wtórnej).	Przebieg Powstań Śląskich 1919-1921.	Krótki wykład wprowadzający w tematykę Powstań, ukazujący sytuację przed 1919 r. (stosunki narodowościowe oraz społeczne na terenie Górnego Śląska; aktywność strony polskiej w staraniach o włączenie regionu do Polski). Uczący odczytuje z kart krótkie informacje na temat Powstań.	Słuchają wykładu/odczytu nauczyciela oraz zapisują w zeszytach krótkie notki na temat trzech Powstań.
Tok lekcji właściwej.	Pamięć o Powstaniach Śląskich 1919-1921.	Zapisuje temat lekcji, wprowadza do tematu – informując, że celem lekcji będzie ukazanie sposobów upamiętniania zrywów w okresie półwiecza (od lat 30. do 80.).	Zapisują w zeszytach temat.
		W zależności od ilości uczniów i pakietów dzieli zespół klasowy. Rozdaje uczniom karty pracy i pomaga wyselekcjonować odpowiednie hasła. Kordynuje pracę uczniów/zespołów uczniowskich, w miarę możliwości uzupełnia przygotowywane przez nich informacje.	Uczniowie dzielą się na drużyny lub pracują indywidualnie (zgodnie z decyzją uczącego). Wypełniają karty pracy. W przypadku wypełniania tabeli z zad. 1 w zależności od potrzeb mogą albo wypełniać ją w całości, albo (lepiej) w częściach (np. 1 grupa dla lat 30., 2 dla 50. etc).
Rekapitulacja pierwotna.		Wspólnie z uczniami podsumowuje zad. 3 (przy okazji należy podkreślić zmienność polityki państwa wobec Powstań, można uzupełnić wiedzę uczniów o modyfikacji sposobu prezentowania Powstań – w latach PRL jako zrywu bardziej społecznego (robotników przeciwko burżuazji) niż narodowego czy o przywróceniu pamięci o W. Korfantym dopiero w latach 70. XX w.	Uczniowie prezentują własną ocenę oraz uzasadniają swój wybór.

SCENARIUSZ ZAJĘĆ 6

TEMAT: Polska i niemiecka propaganda plebiscytowa na Górnym Śląsku.

Cele: po skończonych zajęciach uczeń:

- zna genezę plebiscytu górnośląskiego i „propagandowej wojny polsko-niemieckiej” poprzedzającej to wydarzenie,
- rozumie pojęcia: biała propaganda, czarna propaganda, człowiek o nieskrystalizowanej świadomości narodowej,
- potrafi wskazać cechy charakteryzujące człowieka o nieskrystalizowanej świadomości narodowej,
- rozumie znaczenie działań propagandowych dla ostatecznego wyniku głosowania,
- potrafi wskazać na wybranych plakatach propagandowych najczęściej stosowane metody skutecznego wpływu na poglądy odbiorców,
- potrafi na wybranych plakatach odnaleźć i scharakteryzować przykłady propagandowego zafałszowania rzeczywistości.

Środki dydaktyczne: karta pracy, internet, mapa II RP.

Metody nauczania-uczenia się: wykład z elementami dyskusji, praca pod kierunkiem.

OGNIWO LEKCJI	ZAKRES TREŚCI MERYTORYCZNYCH	CZYNNOŚCI NAUCZYCIELA	CZYNNOŚCI UCZNIÓW
Rekapitulacja wtórna.	Kształtowanie granic II Rzeczypospolitej. Traktat wersalski wobec kwestii górnośląskiej.	Nauczyciel za pomocą pytań weryfikuje wiedzę uczniów na temat genezy II Rzeczypospolitej i procesu kształtowania granic Polski po I wojnie światowej.	Uczniowie odpowiadają na pytania nauczyciela, m.in. wskazują na mapie kształt granic II Rzeczypospolitej.
Tok lekcji właściwej.	Polska i niemiecka propaganda plebiscytowa na Górnym Śląsku.	Rozdanie uczniom kart pracy. Wprowadzenie pojęcia: „osoba o nieskrystalizowanej świadomości narodowej”. Wykład ukazujący cechy takiej osoby oraz opisujący warunki sprzyjające pojawianiu się takiej kategorii osób. Nauczyciel podpowiada na jakie elementy niemieckich i polskich plakatów propagandowych należy zwrócić uwagę. Co ma przekonywać za głosowaniem za Niemcami? Co ma przekonywać za głosowaniem za Polską? Wprowadzenie pojęcia „czarna propaganda”.	Analiza kart pracy. Uczniowie rozstrzygają problem: czy takie plakaty mogłyby zmienić ich postawę narodową (i podają argumenty) Poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, kto mógł być adresatem przekazu płynącego z plakatów plebiscytowych. Analiza niemieckich i polskich plakatów propagandowych i treści ideowych z nich płynących Uczniowie zastanawiają się nad tym, jakie skutki o odbiorców wywołuje posługiwanie się czarną propagandą.
Rekapitulacja pierwotna.	Utrwalenie wiadomości dotyczących polsko-niemieckiej rywalizacji poprzedzającej plebiscyt na Górnym Śląsku.	Sprawdzenie wiadomości zdobytych podczas lekcji.	Uczniowie odpowiadają na pytania stawiane przez nauczyciela (powinny odnosić się do nowo poznanych pojęć, cech charakterystycznych propagandy plebiscytowej oraz skutków rywalizacji narodowościowej z 1919-1920).
Kontrola i ocena.		Zadanie dla uczniów: zrecenzuj pisemnie wybrany polski lub niemiecki plakat propagandowy pod kątem zastosowanych metod perswazji, przewidywanej skuteczności, rzetelności przekazywanej informacji.	

KARTA PRACY DO SCENARIUSZA ZAJĘĆ 1

Zadanie nr 1.

Przeczytaj teksty i wykonaj polecenia:

Tekst 1. Fragment z ostatniego przemówienia Wojciecha Korfanteo wygłoszonego w Reichstagu w Berlinie 25 października 1918 roku.

Mości panowie, [...] oświadczam, że nie chcemy ani jednego powiatu niemieckiego, tylko żądamy polskich powiatów Górnego Śląska, Śląska Średniego [Opolskiego], Poznańskiego, polskich Prus Zachodnich i polskich powiatów Prus Wschodnich.

Panie Prezydencie, nie mamy najmniejszego zamiaru ranić uczuć narodu niemieckiego i wierzę, że w nowych warunkach żądanie oddzielenia od Rzeszy polskich obszarów nie może uwłaczać niemieckim odczuciom. Ponadto chciałbym zauważyć, że nas, Polaków, od samego początku Parlamentu, od chwili, kiedy wstąpiliśmy do tej Izby, traktowano zawsze jako delegatów całego narodu polskiego. I nimi jesteśmy także jeszcze dzisiaj.

Źródło: www.spchd.lca.pl/strony/pliki/KORFANTY_fragmenty_przem._w_Reichstagu.pdf [dostęp: 2.11.2017].

Tekst 2. Fragment Memoriału o terytorium państwa polskiego złożony przez Romana Dmowskiego prezydentowi USA Thomasowi W. Wilsonowi w Waszyngtonie 8 października 1918 roku.

Bardzo ważne powody przemawiają za przyłączeniem Górnego Śląska i trzech powiatów Śląska Średniego [Opolskiego] do Polski. Powody te są następujące:

- Pod względem historycznym jest to stara dzielnica polska [...], która zmieniła po trzykroć władców [...], a jest obecnie pruska dzięki względnie niedawnemu podbojowi;
- Pod względem narodowym jest ona również polska, gdyż Niemcy stanowią tam bardzo mały odsetek ludności;
- [...]
- Pozyskanie śląskiego zagłębia węglowego przez Polskę dałoby trwałe podwaliny jej rozwojowi przemysłowemu i uczyniłoby z kraju poważnego współzawodnika Niemiec na rynkach Europy Wschodniej.

Źródło: R. Dmowski, *Polityka polska i odbudowanie państwa*. T. 2. Warszawa 1988, s.300.

- Określ żądania terytorialne dotyczące Śląska wysunięte w październiku 1918 r. przez Wojciecha Korfanteo i Romana Dmowskiego wobec władz niemieckich i wpisz odpowiedzi do tabeli.

WOJCIECH KORFANTY	ROMAN DMOWSKI

- W oparciu o materiały dydaktyczne (plansze wystawy, karty edukacyjne i teksty źródłowe) określ w imieniu jakich polskich instytucji występowali R. Dmowski i W. Korfanty.

Roman Dmowski – .....

Wojciech Korfanty – .....

- Wyjaśnij użyte w przemówieniu Wojciecha Korfanteo sformułowanie: „delegat całego narodu polskiego” - .....

Zadanie nr 2.

Przeczytaj teksty [2, 3 i 4] i wykonaj polecenia:

Tekst 3. Fragment „Komunikatu Prasowego Komitetu Zjednoczenia Górnego Śląska z Rzeczpospolitą Polską”, opublikowany 16 stycznia 1921 r. w Warszawie.

Żywioły nieprzychylnie dla nas usposobione starają się drogą dowolnej interpretacji postanowień traktatu wersalskiego uniemożliwić naturalny wynik głosowania. Ale na szczęście dzielna postawa Górnoszlązaków, żywiołowa agitacja polskich patriotów, oddzielonych dotąd od macierzy, stanowi gwarancję, że wszelkie usiłowania, mające na celu sfalszowanie [...] akcji plebiscytowej, muszą zawieść. Plebiscyt na Górnym Śląsku wróci państwu polskiemu prastare ziemie polskie, wielkie bogactwo węgla i milion ludności polskiej, przez co rozszerzy się w znakomity sposób moralna i materialna podstawa naszego narodu. W walce o Górny Śląsk nie może być i nie będzie żadnych kompromisów. Jeżeli kazano nam w traktacie wersalskim wywalczyć plebiscytem te ziemie, (...) to fakt przyjęcia przez nas plebiscytu nie może w żadnym wypadku zakończyć się zwycięstwem Niemiec.

Źródło: *Źródła do dziejów powstań śląskich*. T. 3. Cz. 1. Oprac. J. Przewłocki, W. Zieliński. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1974, s. 47.

Tekst 4. Fragmenty przemówienia posła Andrzeja Wierzbickiego z 28 stycznia 1921 r. w Sejmie Ustawodawczym RP, przedstawiające ekonomiczne argumenty za przyłączeniem Górnego Śląska do Rzeczypospolitej.

(...) sama zasada narodowościowa nie wystarczy dla obrony Śląska. Ponad nią wybija się coraz bardziej, coraz potężniej drugi moment zagadnienia – moment gospodarczy – a staje się tak przemożnym, tak dominującym, że jest rzeczą zupełnie pewną, że on przede wszystkim sprawę rozstrzygnie. Dlatego też zagadnienie górnośląskie decyduje się dzisiaj nie tylko w owych przygotowaniach do plebiscytu. (...) Polsce Śląsk jest potrzebny nie dla wojny, lecz dla pokojowej odbudowy swoich sił gospodarczych. (...)

(...) czy Polska może się gospodarczo podźwignąć bez Śląska? Czyż nie jest najwyższą obłudą mówić Polsce: bądźcie gospodarczo silni, bądźcie politycznie zrównoważeni, brońcie nas od wschodniego bolszewizmu, a jednocześnie zmuszać nas, byśmy żyli tymi zrujnowanymi resztkami, które pozostawili na naszej ziemi niemieccy okupanci. (...) Bo bez Górnego Śląska Polska nie może się budować, nie może z niczego tworzyć, nie może zdobyć żelaza i węgla dla uruchomienia zniszczonych przez Niemców warsztatów pracy i stać się państwem silnym, zdrowym, samodzielnym.

Źródło: *Prawda o Górnym Śląsku. Mowa posła Andrzeja Wierzbickiego wypowiedziana w Sejmie 28 stycznia 1921 r., którą Sejm uchwalił ogłosić kosztem państwa*. Warszawa 1921, s. 8; 27; 30-31.

- a) W oparciu o przeczytane teksty źródłowe, przedstaw w pięciu punktach argumenty strony polskiej, uzasadniające konieczność przyłączenia Górnego Śląska do Polski:

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

- b) Podkreśl w tekstach te fragmenty, które mówią, że przyłączenie Górnego Śląska do Polski wzmocni potęgę narodu, prestiż i niepodległość państwa polskiego.

Zadanie nr 3.

Znajdź w tekście wystawy oraz tekście źródłowym w karcie pracy nazwy organizacji powołanych przez Polaków spoza Górnego Śląska w celu przyłączenia Górnego Śląska do Rzeczypospolitej. Odpowiedzi wpisz poniżej.

- a) .....
b) .....
c) .....
d) .....

Zadanie nr 4.

W oparciu o teksty plansz wystawy, karty edukacyjne i tekst źródłowy 3 z karty pracy, zdefiniuj termin plebiscyt.

PLEBISCYT - .....

Zadanie nr 5.

Wypisz w oparciu o tekst wystawy i tekst źródłowy 5 pięć korzyści, które miała uzyskać ludność Górnego Śląska po przyłączeniu do Rzeczypospolitej, na mocy uchwalonego przez Sejm RP Statutu Organicznego Województwa Śląskiego.

Tekst 5. Fragmenty Statutu Organicznego Województwa Śląskiego z 15 lipca 1920 r. (tzw. Ustawa Konstytucyjna dot. autonomii), przyjętego przez Sejm RP, a sygnowany przez premiera Wincentego Witosa i marszałka sejmu Stanisława Trąmpczyńskiego.

Art. 4. Dla ustawodawstwa Sejmu Śląskiego są zastrzeżone sprawy następujące:

1. Ustawodawstwo o używaniu języka polskiego i niemieckiego w służbie zewnętrznej wszelkich cywilnych władz i urzędów [...]
2. Ustawodawstwo o ustroju śląskich władz administracyjnych i o samorządzie powiatowym i gminnym, tudzież podział administracyjny Śląska.
3. [...]
4. Ustawodawstwo o organizacji sił policyjnych i żandarmerii.

5. [...]
  6. Ustawodawstwo w zakresie szkolnictwa ogólnokształcącego oraz zawodowego wszelkich typów i stopni.
  7. – 15. [...]
16. Ustalenie dorocznego budżetu śląskiego i zatwierdzenie zamknięć rachunkowych, [...].

Art. 5. [...] Dochód z podatków i opłat, pobieranych ze Śląska, wpływać będzie do skarbu śląskiego, który też prowadzi administrację podatkową. Z tych dochodów oddaje skarb śląskie na potrzeby ogólnopaństwowe część, odpowiadającą liczbie mieszkańców i sile podatkowej Śląska, [...].

Art. 6. We wszystkich sprawach, niezastrzeżonych dla Śląska, jest ustawodawstwo śląskie właściwym, o ile Województwo Śląskie jest wyraźnie wyjęte spod zakresu działania odnośnej ustawy państwowej. Ustawodawstwo śląskie będzie jednak zawsze uprawnione do wydawania przepisów cywilnych i karnych w sprawach, zastrzeżonych dla ustawodawstwa śląskiego.

Źródło: www.prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19200730497/O/D19200497.pdf [dostęp: 2.11.2017].

- a) .....
- b) .....
- c) .....
- d) .....
- e) .....

Zadanie nr 6.

Wykorzystując posiadane źródła, uzupełnij poniższy tekst wystawy, dopisując w wy kropkowane miejsca właściwe nazwy, daty i dane.

Plebiscyt odbył się (podaj dzień, miesiąc i rok) ..... roku. Na podstawie jego wyników miano zdecydować o przynależności Górnego Śląska do ..... lub ..... Głosowanie odbywało się pod nadzorem ..... Ostatecznie w głosowaniu udział wzięło ..... osób. Za Polską głosowało ..... osób, za Niemcami ..... Plebiscyt nie usatysfakcjonował żadnej ze stron. Polsce miało przypaść ..... % rejonu plebiscytowego, głównie bez ..... ciężkiego.

Zadanie nr 7.

Na podstawie kart edukacyjnych, plansz wystawy i tekstu źródłowego 6, zastanów się, czy wyniki plebiscytu, skutki III Powstania Śląskiego i decyzji Rady Ambasadorów mogły satysfakcjonować polskich polityków i polskie społeczeństwo. Przedstaw argumenty na poparcie swojej opinii.

Tekst 6. Fragment artykułu „Po plebiscycie”, zamieszczonego 23 marca 1921 r. w tygodniku Polskiej Partii Socjalistycznej [PPS] „Robotnik”, charakteryzujący zaangażowanie socjalistów w akcję plebiscytową na Górnym Śląsku.

Wiemy, co robiła PPS dla sprawy polskiej na Górnym Śląsku. Partia nasza nie tylko pracowała niezmiernie na miejscu, organizując robotników polskich i uświadamiając ich społecznie i narodowo, ale też utrzymywała stały związek z ludem pracującym Górnego Śląska, wysyłając tam cały szereg ludzi partyjnych, posłów socjalistycznych [...] w celach budzenia robotnika górnośląskiego do walki o prawa narodowe.

[...] Albowiem śmiało mówić można o zwycięstwie polskim, skoro pomimo wielu błędów ze strony polskiej i niezmiernie trudnych warunków, w jakich należało walczyć o przyłączenie do Polski Górnego Śląska, uzyskaliśmy tak poważną ilość głosów.

A do błędów polityki polskiej, [...], zaliczyć należy reakcyjną politykę klas burżuazyjnych w Polsce i ich przedstawicielstwa sejmowego. Reakcja polska deklamowała uroczyste o Górnym Śląsku, ale zamykała oczy na fakt, że Górny Śląsk – to robotnicy i chłopci, że jeżeli się chce pozyskać głosy tych robotników i chłopów, należy prowadzić politykę demokratyczną.

Źródło: *Źródła do dziejów powstań śląskich*. T. 3. Cz. 1. Oprac. J. Przewłocki, W. Zieliński. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1974, s. 243.

KARTA PRACY DO SCENARIUSZA ZAJĘĆ 4

Tekst 1. Warto za prof. Ryszardem Kaczmakiem powtórzyć, że w dyskursie publicznym i popularnym trudno wytłumaczyć współczesnym Polakom, że I powstanie było przegrane, II wygrane, a III – mimo, że wygranym nie było, dzięki strategii politycznej W. Korfanteo, przyniosło Polsce efekty takie, jakby było zwycięskie. Polacy mają kłopot ze zrozumieniem, że zwycięstwo militarne nie musi oznaczać osiągnięcie celu politycznego. [...] Analizując odrzucanie się państwa polskiego po zakończeniu I wojny światowej podkreśla się przede wszystkim arcyważną rolę „cudu nad Wisłą”. Warto jednak pamiętać, że za równie ważny uznać należy górnośląski „cud nad Rawą” (niewielką rzeczką, przepływającą przez Katowice). Wydarzenia lat 1919-1921 przyniosły II Rzeczpospolitej coś, w co jeszcze parę lat wcześniej nikt wierzyć nie mógł i nie potrafił – przyłączenie do Polski Katowic wraz z najlepszymi pod względem gospodarczym terenami Górnego Śląska.

Źródło: M. Fic, *Powstania śląskie i plebiscyt z perspektywy 90-lecia*, [w:] *Następstwa powstań śląskich dla organizacji przemysłu i administracji terenowej*, red. E. Rączka. Katowice 2010, s. 15, 22.

Tekst 2. O ostatecznym podziale Górnego Śląska zdecydowała Rada Ligi Narodów, a 20 X 1921 zatwierdziła go Rada Ambasadorów wielkich mocarstw. [...] Po stronie niemieckiej zostało 530 tys. Ślązaków mówiących gwarą lub językiem polskim, natomiast po stronie polskiej 260 tys. ludności **opowiadającej się za Niemcami**. Choć terytorialnie zyskała Rzesza, to jednak gospodarczo Polska.

Źródło: M. Czapliński, *Śląsk od pierwszej po koniec drugiej wojny światowej*, [w:] *Historia Śląska*, red. M. Czapliński. Wrocław 2002, s. 365.

Tekst 3. Ponieważ podziału dokonano przede wszystkim według kryteriów gospodarczych, a mniej według etnicznych, po obydwu stronach pozostały silne liczebnie mniejszości narodowe. [...] Ostateczny rezultat podziału Górnego Śląska rozczarował przede wszystkim stronę niemiecką, w Polsce bowiem znalazło się 85% zapasów węgla i 75% urzędzeń przemysłowych. **Nowe konflikty były kwestią czasu** [...] dla strony niemieckiej podział regionu w 1921 r. pozostał otwartą raną.

Źródło: A. Herzig, K. Ruchniewicz, M. Ruchniewicz, *Śląsk i jego dzieje*. Wrocław 2012, s. 201.

Zapoznaj się z tekstami 1-3 oraz hasłami z pakietu (o wskazówki możesz poprosić nauczyciela). Odpowiedzi na polecenia z zadań wpisuj do własnego zeszytu.

Zad. 1. Na podstawie tekstu 1 oraz wybranych haseł wskaż główną różnicę między Powstaniami Śląskimi a XIX-wiecznymi polskimi zrywami narodowymi.

Zad. 2. Odszukaj wskazane w tekstach 1-3 główne korzyści z przyłączenia do II RP części Górnego Śląska. Odszukaj w innych źródłach informację na temat potencjału gospodarczego II RP. Wskaż inne główne ośrodki przemysłowe ówczesnej Polski. Wyjaśnij rolę przemysłu w funkcjonowaniu Polski 1918-1939 i postaraj się wskazać i ocenić pozycję międzywojennego województwa śląskiego dla gospodarki II RP.

Zad. 3. Wyjaśnij znaczenie fragmentu zaznaczonego (podkreślonego) w tekście 2. Odpowiedź, co było przedmiotem decyzji osób biorących udział w górnośląskim plebiscycie 1921 r. (czego precyzyjnie dotyczył plebiscyt)?

Zad. 4. Wskaż co najmniej dwa powody sytuacji opisanej w zaznaczonym fragmencie tekstu 3. Oceń, czy istniała możliwość rozwiązania tej sytuacji. Podaj argument(-y) na poparcie oceny.

Zad. 5. Wykonaj analizę SWOT na temat: Przyłączenie części Górnego Śląska do Polski w wyniku powstań śląskich.

PRZYŁĄCZENIE CZĘŚCI GÓRNEGO ŚLĄSKA DO POLSKI W WYNIKU POWSTAŃ ŚLĄSKICH	
Silne strony	Słabe strony
Szanse	Zagrożenia

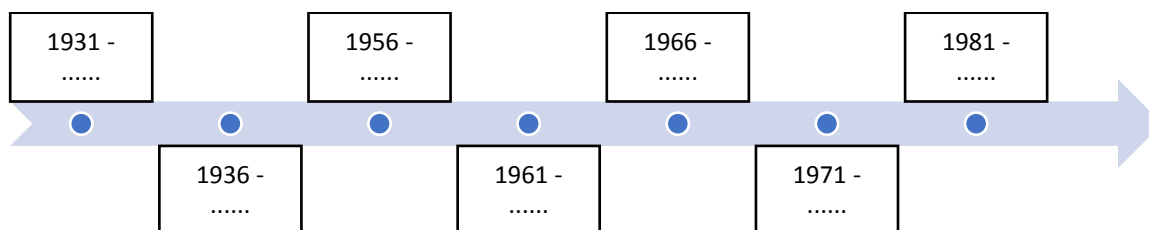
KARTA PRACY DO SCENARIUSZA ZAJĘĆ 5

Zad. 1. Przepisz tabelę do zeszytu (pamiętaj o zostawieniu większej ilości miejsca w poszczególnych rubrykach). Wykorzystując wszystkie przydatne elementy pakietu uzupełnij zawartość, wpisując w odpowiednie miejsca właściwe treści.

Dekada	Pomniki	Literatura	Sztuki plastyczne	Odnaczenia	Organizacje	Charakter pamięci
1930-1939						
1950-1959						
1960-1969						
1970-1979						
1980-1989						

Zad. 2. Na podstawie analizy haseł uzupełnij schemat, wpisując we właściwe miejsca odpowiednie cyfry poprzedzające opisy.

OPISY:	<p>1) Centralnym elementem obchodów Centralnym punktem obchody na Górze Św. Anny, w uroczystościach wziął udział I sekretarz KC PZPR Edward Ochab; 2) Rocznica częścią obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego, z udziałem m.in. przewodniczącego Rady Państwa Aleksandra Zawadzkiego; 3) Centralnym punktem obchody na katowickim Placu Wolności; w uroczystościach udział wzięli m.in. biskup częstochowski ks. Teodor Kubina oraz orkiestra Korpusu Kadetów ze Lwowa; 4) Najważniejszym elementem obchodów zorganizowanie w Katowicach manifestacji, połączonej z wmurowaniem kamienia węgielnego pod pomnik Powstańców Śląskich; 5) Dwudniowe obchody z udziałem m.in. biskupa polowego Wojska Polskiego ks. Józefa Gawliny, w ich trakcie otwarto Wystawę Pamiątek Powstań Śląskich i Plebiscytu; 6) Obchody na Górze Św. Anny i w Katowicach, w ich trakcie m.in. wmurowanie kamienia węgielnego pod pomnik Wojciecha Korfantego w Siemianowicach Śląskich czy odsłonięcie tablicy upamiętniającej lokalizację hotelu „Lomnitz” w Bytomiu; 7) Pierwsze obchody zorganizowane m.in. w Hali Widowiskowo-Sportowej „Spodek”, z udziałem marszałka Związku Radzieckiego Iwana S. Koniewa.</p>
--------	--

Zad. 3. Określ, w których okresach historii pamięć o Powstaniach Śląskich była w Twojej ocenie najpełniejsza. Uzasadnij swój wybór.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

KARTA PRACY DO SCENARIUSZA ZAJĘĆ 6

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

Źródło pochodzenia wszystkich ilustracji: zbiory Muzeum Powstań Śląskich w Świętochłowicach.

Odpowiedzi do zadań należy udzielać ustnie lub we własnym zeszycie:

Zad. 1. Po obejrzeniu wszystkich plakatów określ adresata, do którego były one adresowane? Wyjaśnij czy mogły one zmienić postawę narodową widza? Podaj argumenty na poparcie Twojej opinii.

Zad. 2. Na podstawie analizy plakatów nr 1 oraz 2 odpowiedz, przy pomocy jakich argumentów twórcy plakatów starali się przekonać odbiorców do swych racji?

Zad. 3. Spośród zamieszczonych wymień plakaty, które realizują zasady tzw. czarnej propagandy? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Zad. 4. Zwróć uwagę, że autorzy niemieckich plakatów posługują się wyłącznie językiem niemieckim, a autorzy plakatów polskich, językiem polskim i niemieckim. Odpowiedz, co było tego przyczyną? Jaki efekt chcieli uzyskać autorzy polskich plakatów przez używanie języka niemieckiego?

Zad. 5. Na podstawie plakatów 3 oraz 4 odpowiedz, do jakich wartości odwoływali się ich autorzy. Korzystając z wiedzy pozaźródłowej odpowiedz, czy były to wartości istotne dla Górnoszlązaków? Który z argumentów mógł okazać się skuteczniejszy?

Zad. 6. Przyjrzyj się plakatowi nr 8 i na podstawie wiedzy pozaźródłowej odpowiedz, do jakiego wydarzenia odnosi się kwota 130 miliardów marek zamieszczona na plakacie.

Zad. 7. Wyobraź sobie, że dziś ma odbyć się plebiscyt polsko-niemiecki w Twoim mieście. Naszkicuj projekt plakatu, najbardziej Twoim zdaniem, przekonującego

„99 NA 100” (49 HASEŁ WRAZ Z MATERIAŁEM IKONOGRAFICZNYM ZNAJDUJE SIĘ NA KARTACH EDUKACYJNYCH, 50 POZOSTAŁYCH HASEŁ PONIŻEJ)

Wydarzenia:

1. Bitwa pod Kędzierzynom

Największa bitwa stoczona w trakcie III Powstania Śląskiego. Walki o Kędzierzyn toczyły się między 6 a 10 V 1921 r. Wojskami powstańczymi dowodzili kpt. Paweł Cyms oraz Walenty Fojkis, z kolei na czele oddziałów niemieckich stał kpt. May. Obie strony użyły w walkach m.in. pociągów pancernych. W trakcie bitwy Powstańcy osiągnęli szereg sukcesów. 8 maja zajęli Leśnicę, a następnego dnia Kędzierzyn. 10 maja w ręce Powstańców wpadły Kłodnica i port Koźle. Zgodnie ze strategicznym planem, udało się wyprzeć oddziały niemieckie za Odrę. Zwycięstwo w bitwie nie miało jednak trwałego charakteru. 4 VI 1921 r. Kędzierzyn ponownie wpadł w ręce Niemców po ich kontrofensywie.

Ciekawostka: walki pod Kędzierzynom uznawane są dziś za największą bitwę okresu Powstań Śląskich.

2. Decyzja Rady Ambasadorów

Rada Ambasadorów (paryscy ambasadorowie Wielkiej Brytanii, Włoch, Japonii i USA) międzynarodowy organ wykonawczy Traktatu Wersalskiego. Wśród zadań Rady znalazły się m.in. sprawy zmian terytorialnych, a między nimi podział Górnego Śląska pomiędzy Polskę i Niemcy po plebiscycie i III Powstaniu. Rozstrzygnięcie nastąpiło 12 X 1921 r. na forum Ligi Narodów. Zatwierdzone przez Radę 20 X 1921 r. Polska uznała decyzję 25 X, a Niemcy 27 X 1921 r. zgłaszając zdecydowany protest. Polsce przyznano 30% terenu plebiscytowego (powiaty: katowicki, pszczyński, części rybnickiego i raciborskiego, zabrskiego, gliwickiego, bytomskiego, tarnogórskiego i lublinieckiego). Miasta Bytom, Gliwice i Zabrze pozostały w granicach Niemiec.

Ciekawostka: Polsce przypadło 53 z 67 kopalń węgla, 10 z 15 kopalń cynku i ołowiu, 9 z 14 wielkich stalowni, 22 z 37 wielkich pieców. Ok. 600 tys. ludności polskiej pozostało poza granicą Polski.

3. Marsze nad Odrę

Nazwą tą opatrzone zawody sportowo-propagandowe, organizowane corocznie od 1927 r. dla uczczenia rocznic Powstań Śląskich. Zadaniem rywalizujących drużyn miało stać się jak najszybsze dotarcie do rzeki Odry, która w niektórych fragmentach swego biegu stanowiła granicę polsko-niemiecką. Marsz był więc w istocie demonstracją pamięci o tej części Górnego Śląska, która pozostała po stronie niemieckiej. Mijając kolejne miejscowości, zawodnicy byli fetowani przez okoliczną ludność, mającą świadomość, że prawdziwym celem nie jest zwycięstwo w zawodach, ale udokumentowanie praw Polski do niemieckiej wówczas części Górnego Śląska. Pomysłodawcą marszów nad Odrę był Związek Powstańców Śląskich, organizacja skupiająca powstańczych kombatantów. Finansowo i organizacyjnie wspierały to przedsięwzięcie władze wojewódzkie.

Ciekawostka: uczestnicy „marszów nad Odrę” maszerowali niosąc z sobą broń. Wszyscy reprezentanci drużyny musieli dotrzeć do mety, słabnącym nie wolno było pomagać.

4. Obozy dla uchodźców

Tworzone na terenie Polski, w bezpośredniej bliskości terenu plebiscytowego. Miejsca, w których mogły znaleźć schronienie osoby zagrożone represjami niemieckimi ze względu na swoją działalność narodową. Obozy dla górnośląskich uchodźców zaczęto tworzyć przede wszystkim po upadku I Powstania Śląskiego, gdyż wobec represji niemieckich trzeba było zapewnić dach nad głową uciekającym z Górnego Śląska Powstańcom i ich rodzinom. Obozy otwarto m.in. w Sosnowcu, Jaworznie, Oświęcimiu i Zawierciu. Szacuje się, że wraz z rodzinami w obozach dla uchodźców mogło przebywać wówczas nawet ponad 20 tys. osób. Powróciły one na teren plebiscytowy dopiero po ogłoszeniu amnestii dla uczestników walk.

Ciekawostka: zarówno Polacy, jak i Niemcy uciekali z Górnego Śląska również w trakcie III Powstania Śląskiego. Wówczas obozy dla uchodźców zaczęły ponownie zapełniać się uciekinierami.

5. Podpisanie konwencji genewskiej

Nim Polska i Niemcy objęły przyznane im części Górnego Śląska musiały wpięć podpisać między sobą umowę regulującą życie gospodarcze i społeczne po obu stronach granicy. Konwencję zatwierdzono 15 V 1922 r. w Genewie, toteż przeszła ona do historii pod nazwą konwencji genewskiej. Zgodnie z jej zapisami podział jednolitego dotąd okręgu przemysłowego nie będzie mieć żadnych negatywnych skutków dla funkcjonujących tu przedsiębiorstw i pracujących w nich robotników. Zniesiono np. cło na handel węglem, miejscowym mieszkańcom ułatwiono przekraczanie granicy, a chętnym do przeprowadzki na stałe, na podstawie tzw. prawa opcji stworzono taką możliwość. Mniejszość polska na niemieckim Górnym Śląsku i niemiecka na polskim Górnym Śląsku otrzymały szereg praw w dziedzinie oświaty, kultury, religii, języka itp.

Ciekawostka: konwencję zawarto na 15 lat. Wygasła 15 V 1937 r.

6. Utworzenie województwa śląskiego (statut organiczny)

Z zajętych przez Polskę terenów plebiscytowych oraz po dołączeniu do nich tzw. Śląska Cieszyńskiego (znajdującego się wcześniej w granicach Austro-Węgier) utworzono w VI 1922 r. województwo śląskie. Było ono najmniejsze spośród 16 istniejących w granicach II Rzeczypospolitej (4216 km²). Jeszcze zanim powstało to województwo, 15 VII 1920 r., w trakcie przygotowań do plebiscytu, Sejm Ustawodawczy uchwalił statut organiczny województwa śląskiego. Na mocy tej ustawy opisywany obszar otrzymał specjalne prawa w postaci autonomii. Działał tu lokalny parlament – Sejm Śląski. Stolicą województwa śląskiego były Katowice, gdzie znajdowała się siedziba wojewody. Urząd ten w okresie międzywojennym pełnili kolejno: Józef Rymer, Antoni Schultis, Tadeusz Koncki, Mieczysław Bilski oraz Michał Grażyński.

Ciekawostka: w skład województwa śląskiego wchodziło 7 powiatów na Górnym Śląsku oraz 2 na Śląsku Cieszyńskim. W 1938 r. obszar województwa powiększył się po przyłączeniu do niego Zaolzia.

Postaci:

7. Józef Biniszkievicz

Urodzony w Wielkopolsce w 1875 r., był aktywnym działaczem socjalistycznym. Od 1895 roku w PPS, od 1906 r. rozpoczął działalność socjalistyczną na Górnym Śląsku. Redaktor prowadzący „Gazety Robotniczej”. Od 1918 r. zaangażował się w organizowanie polskich rad ludowych. Członek Polskiego Komisarjatu Plebiscytowego, Naczelnej Władzy na Górnym Śląsku oraz Zastępca Komisarza Plebiscytowego. Pomimo różnic poglądów politycznych popierał Wojciecha Korfanteo na stanowisku Komisarza Plebiscytowego i parł do zjednoczenia działań PPS-u na Górnym Śląsku z innymi partiami politycznymi, w celu wspólnej działalności narodowej. Przed III Powstaniem mediator sprawy górnośląskiej w Rzymie. Po wybuchu III Powstania powrócił na Górny Śląsk, gdzie został członkiem Najwyższej Władzy Powstańczej.

Ciekawostka: J. Biniszkievicz został pogryziony przez wilczura W. Korfanteo – Moryca, kiedy nieopatrnie w obecności psa wypowiedział zawołanie niemieckich nacjonalistów „Heimattreue!”. Incydent wymagał interwencji chirurgicznej.

8. Karl Hoefler

Niemiecki generał urodzony w Pszczynie w 1862 r. Od 1883 r. w czynnej służbie wojskowej. Na początku XX w. służył na stanowiskach sztabowych w różnych jednostkach śląskich oraz Ministerstwa Wojny Rzeszy. Od XI 1918 r. do I 1920 r. był dowódcą 117. Dywizji Piechoty (Grenzschutz) na Górnym Śląsku. Został wycofany wraz ze swoimi oddziałami na Dolny Śląsk po wkroczeniu aliantów. Podczas III Powstania za namową kanclerza i ministra wojny Republiki Weimarskiej, K. Hoefler objął komendę nad górnośląskim Selbstschutzem. Dowodził niemieckimi kontrofensywami na Górze Św. Anny i w walkach o Kędzierzyn. Po zakończeniu działań na Górnym Śląsku został przeniesiony w stan spoczynku.

Ciekawostka: K. Hoefler był inwalidą wojennym – w 1915 r. stracił prawą rękę. Jest autorem wspomnień „Górny Śląsk w czasie powstań 1918-1921”.

9. Adam Kocur

Uczestnik Powstań, urodzony w 1894 r. w Kuźni Raciborskiej. Ochotnik Powstania Wielkopolskiego. Oficer 1 Pułku Strzelców Bytomskich, działacz POW GŚI. Po II Powstaniu oficer sztabu POW GŚI. Uczestnik III Powstania, jako dowódca oddziału i organizator Żandarmerii Górnego Śląska. W okresie międzywojennym komendant główny autonomicznej Policji Województwa Śląskiego i prezydent Katowic. W tym samym czasie poseł Sejmu Śląskiego, działacz Związku Powstań Śląskich i innych organizacji społecznych, kulturalnych i politycznych. W czasie II wojny światowej żołnierz Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. Zmarł 1965 r. we Frankfurcie nad Menem.

Ciekawostka: w okresie międzywojennym był pomysłodawcą i przewodniczącym budowy polskiego stadionu narodowego. Po II wojnie światowej, w 1951 r. Adam Kocur otrzymał święcenia kapłańskie. Do chwili śmierci, jako duchowny katolicki pełnił obowiązki duszpasterskie i sprawował opiekę nad Polonią w RFN.

10. Ks. Emanuel Krzoska

Pochodzący z Zabrza duchowny i działacz narodowy, urodzony w 1881 r. Przed I wojną światową otrzymał święcenia kapłańskie na terenie Galicji. W 1918 r. znalazł się na Górnym Śląsku i aktywnie włączył się w działania na rzecz Polski. Aresztowany na krótko przez władze niemieckie. W 1920 r. mianowany przez Wojciecha Korfanteo przewodniczącym Polskiego Komitetu Plebiscytowego w powiecie prudnickim. Kapelan powstańczy w trakcie II i III Powstania. Po plebiscytcie osiadł w Chorzowie i rozpoczął pracę katechety. Uczestnik wojny w 1939 r. Okres wojenny spędził na Węgrzech. Po 1945 r. powrócił do Chorzowa. Do chwili śmierci w 1963 r. aktywny uczestnik prokomunistycznego ruchu „księży patriotów”.

Ciekawostka: ks. Emanuel Krzoska była autorem przedwojennego podręcznika do gramatyki języka polskiego, wydanej po raz pierwszy w Zaborzu w 1925 r.

11. Feliks Kupilas

Polski działacz społeczny i spółdzielczy z Opolszczyzny, urodzony w 1884 r. Przed wybuchem I wojny światowej organizator polskiego życia kulturalnego i oświatowego. Od 1918 r. członek POW GŚl. Założyciel a później prezes Związku Rolników Polskich na Śląsku. Inicjator powstania polskich spółdzielni rolniczych. Powołał do życia Śląską Partię Ludową, wspierającą działania Polskiego Komisarjatu Plebiscytowego. W III Powstaniu odpowiedzialny za kierowanie administracją powstańczą. Od VII 1921 r. członek Naczelnej Rady Ludowej, oddelegowany we IX 1921 r. na rozmowy dyplomatyczne w Genewie, dotyczące podziału plebiscytowego obszaru Górnego Śląska. W II RP aktywny społecznik, działający w wielu organizacjach charytatywnych, społecznych i politycznych.

Ciekawostka: w 1921 r. jako znany działacz chłopski był rozważany w Warszawie jako kandydat na stanowisko Polskiego Komisarza Plebiscytowego (zamiast Wojciecha Korfantego).

12. Leopoldyna Stawecka

Uczestniczka III Powstania Śląskiego, w trakcie którego pełniła służbę sanitarno-aprowizacyjną w rejonie Gliwic i Łabęd. Urodziła się w Bochni w 1896 r. Już podczas edukacji szkolnej należała do Związku Strzeleckiego. W czasie I wojny światowej walczyła w strukturach I Brygady Legionów Polskich. W 1918 r. uczestniczyła w obronie Lwowa, służąc w Milicji Obywatelskiej Kobiet. Została wówczas awansowana do stopnia podporucznika. W czasie wojny polsko-bolszewickiej broniła Wilna, a następnie, mimo odniesionej rany, walczyła w bitwie warszawskiej. Karierę wojskową zakończyła w stopniu porucznika, biorąc udział w walkach powstańczych na Górnym Śląsku. W 1920 r. wyszła za mąż za Józefa Popkowskiego, ale małżeństwo to cztery lata później zostało unieważnione przez Sąd Biskupi.

Ciekawostka: od 1922 r. jako Maria Eligia służyła w zakonie Sióstr Felicjanek. Śluby wieczyste złożyła w 1932 r. Rok później zmarła na gruźlicę.

13. Tadeusz Szaliński

Członek POW GŚl., szef łączności wojsk powstańczych w trakcie III Powstania Śląskiego. Urodził się w 1898 r. w Anielewie koło Brodnicy. Będąc uczniem szkoły średniej należał do konspiracyjnego Towarzystwa Tomasza Zana. Wcielony do armii niemieckiej, walczył na frontach I wojny światowej. Następnie, już jako ochotniczy żołnierz Wojska Polskiego był uczestnikiem powstania wielkopolskiego. W trakcie III Powstania Śląskiego poparł tzw. bunt Grupy Wschód, skierowany przeciw Wojciechowi Korfantemu. Od tego czasu datowała się jego współpraca z Michałem Grażyńskim. Po ukończeniu studiów prawniczych wykonywał zawód sędziego, był także starostą w Pszczynie i Świętochłowicach. Należał do wielu organizacji społecznych m.in. Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej, Związku Obrony Kresów Zachodnich. Po wybuchu II wojny światowej znalazł się na emigracji. Zmarł w Manchesterze w 1971 r.

Ciekawostka: T. Szaliński pozostaje autorem jedyne do dziś opracowania naukowego poświęconego międzywojennemu powiatowi świętochłowickiemu.

14. Józef Antoni Witczak

Urodzony w 1900 r. w Jastrzębiu uczestnik wszystkich Powstań Śląskich. Od 1918 r. współorganizator paramilitarnej rybnickiej Obrony Górnego Śląska i członek POW GŚl. w Piotrowicach. Brał udział w I Powstaniu w walkach pod Godowem i Gołkowicami. W II Powstaniu organizował oddziały w powiecie rybnickim. W czasie plebiscytu odpowiedzialny za działalność wywiadowczą Polskiego Komisarjatu Plebiscytowego. W III Powstaniu organizator wywiadu Grupy „Południe”. Po 1922 r. współtwórca uzdrowiska w Jastrzębiu, adwokat i poseł na Sejm Śląski, z ramienia Narodowego Chrześcijańskiego Zjednoczenia Pracy. Po II wojnie światowej wybitny prawnik katowicki. Prześladowany przez komunistów w czasach stalinowskich.

Ciekawostka: Józef Witczak w czasie II wojny światowej był sędzią wojskowego sądu polowego w stopniu kapitana w 1. Dywizji Pancerniej gen. Stanisława Maczka. W 1940 r. był organizatorem emigracyjnego zjazdu Powstańców Śląskich w Dundee w Szkocji.

15. Kazimierz Zenkteller

Wielkopolanin ur. w 1884 r. W I wojnie światowej brał udział jako oficer armii niemieckiej. Ciężko ranny w 1918 r. zwolniony z armii jako inwalida. Po powrocie w rodzinne strony od razu zaangażował się w działalność niepodległościową. Był jednym z czołowych organizatorów Powstania Wielkopolskiego oraz dowódcą oddziałów powstańczych w czasie walk. Walczył też w wojnie polsko-bolszewickiej w 1920 r. W tym czasie nawiązał kontakty z POW GŚl., wspierając powstańców materiałami wojennymi. 3 VI 1921 r. objął funkcję naczelnego komendanta sił zbrojnych III Powstania Śląskiego w miejsce zdymisjonowanego Macieja hr. Mielżyńskiego. W czerwcu 1922 r. wkroczył na Górny Śląsk stojąc na czele 22 Dywizji Piechoty. Niedługo później przeniesiony do rezerwy.

Ciekawostka: w pamięci krewnych pozostał jako wspaniały gawędziarz, ale też dziwak, który nigdy nie założył rodziny i wszędzie podróżował bryczką, nie uznając podróżowania pociągami.

Organizacje:

16. Grenzschutz (Straż Graniczna Wschód)

Niemiecka wojskowa formacja ochotnicza powołana w celu obrony wschodnich granic Niemiec. Sformowana ze zdemobilizowanych żołnierzy armii cesarskiej i w oparciu o 117. Dywizję Piechoty gen. Karla Hoefera, przetransportowana 28-30 XI 1918 roku z Niemiec na Górny Śląsk. Siedzibą dowództwa Grenzschutzu były Gliwice. Władze niemieckie wykorzystywały formację jako narzędzie terroru wobec ruchu polskiego na Górnym Śląsku. W I Powstaniu formacja toczyła walki z polskimi oddziałami powstańczymi, odpowiadając za liczne zbrodnie. Po wejściu w życie traktatu wersalskiego i wprowadzeniu na Górny Śląsk oddziałów rozjemczych, Grenzschutz został wycofany na Dolny Śląsk i rozwiązany 11 II 1920 r. Wielu weteranów Grenzschutzu zasiliło szeregi Selbstschutzu i Reichswehry.

Ciekawostka: generał Karl Hoefer, dowodzący 117. Dywizją Piechoty, przemianowaną na Grenzschutz-Division, urodził się w 1862 w Pszczynie na Górnym Śląsku.

17. Milicja Górnosląska

Organizacja paramilitarna, utworzona 19 IX 1919 r. z inicjatywy Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego, przy osobistym zaangażowaniu gen. Józefa Hallera. Zrzeszała byłych uczestników I Powstania. Projekt zakładał utworzenie na terenach przygranicznych związku wojskowego w obozach dla uchodźców z Górnego Śląska. Dowódcą został płk Michał Żymierski (późniejszy marszałek w PRL), od 15 X 1919 r. gen. Juliusz Bijak. Siedziba mieściła się w Sosnowcu. Członkowie Milicji zostali zgrupowani w 4 obozach wg pochodzenia regionalnego: Jaworzno-Byczyna (pow. katowicki), Oświęcim (pow. pszczyński, rybnicki, katowicki), Szczakowa (pow. bytomski, tarnogórski), Zawiercie (pow. katowicki). Formacja została rozwiązana w 1920 r.

Ciekawostka: z rozkazu dowódcy gen. J. Hallera celem Milicji było: „skupienie w silnych ramach organizacji wszystkich rozrzuconych wzdłuż frontu powstańców i uciekinierów [...], danie im podstaw wyszkolenia wojskowego [...], wykształcenie uświadomionych pod względem narodowym obywateli”.

18. Oddziały Młodzieży Powstańczej

Organizacja młodzieżowa, powstała w 1933 r. z inicjatywy działaczy Związku Powstańców Śląskich. Członkowie OMP mieli pielęgnować ideały kombatantów Powstań Śląskich. Organizacja składała się z odrębnych dla chłopców i dziewczyn oddziałów. Wyróżniano dwie grupy wiekowe: 14-18 lat (junacy) i 18-25 lat (druhowie). Członkowie OMP byli zobowiązani do przestrzegania dziesięciopunktowego prawa powstańczego – m.in. służby na rzecz Polski, czci dla przodków, ofiarnej pracy dla ojczyzny i kształtowania prawego charakteru. Organizacja prowadziła działalność oświatową, sportową i obronną. Przed wybuchem wojny liczyła ok. 350 oddziałów i ok. 25 tys. członków. W czasie wojny 1939 r. ochotnicy OMP brali aktywny udział w walkach z hitlerowcami na terenie Górnego Śląska.

Ciekawostka: główna kwatera OMP mieściła się w centrum Katowic, w kamienicy przy ul. Młyńskiej 47.

19. Selbstschutz

Kampforganisation Oberschlesien tzw. Selbstschutz, paramilitarna organizacja powołana do życia na przełomie 1919/1920 r., mająca na celu utrzymanie Górnego Śląska w granicach Rzeszy Niemieckiej. Powstała z inicjatywy władz centralnych i instruuowana przez ministerstwo Reichswehry. Ośrodek dyspozycyjny najpierw był w Berlinie później we Wrocławiu. Podzielona była na dwa okręgi opolski i wrocławski. Nie brała udziału w codziennych polityczkach polsko-niemieckich, wykorzystywała do tego specjalny oddział uderzeniowy Stosstrupps. Kadry organizacji stanowili zdemobilizowani oficerowie i żołnierze, werbowani w całych Niemczech. W 1920 r. na krótko powołano nowy ośrodek decyzyjny w Gliwicach. W III 1921 r. wojska francuskie, przy pomocy polskiego wywiadu, zdekonspirowały znaczną ilość obiektów organizacji, rozbijając ich działalność na Górnym Śląsku.

Ciekawostka: Organizacja wykorzystywana była również do celów wywiadowczych.

20. Sipo

Niemiecka formacja policyjna na Górnym Śląsku (z j. niem. Sicherheitspolizei). Powstała wiosną 1919 r., rozwiązana decyzją Międzysojuszniczej Komisji z 24 VIII 1920 r. Podzielona na 2 grupy - katowicką i zaborską. Liczebność Sipo wynosiła od 3,5 tys. do 60 tys. osób. Była jedyną legalną niemiecką formacją, uzbrojoną i mogącą stosować przemoc. Wobec ludności polskiej często stosowała terror, inwigilacje, rewizje i przesłuchania polskich działaczy na Śląsku. Jej działania wspierało pruskie Ministerstwo Spraw Wojskowych i Ministerstwo Obrony Rzeszy. Ludność polska podczas licznych manifestacji domagała się likwidacji Sipo, co było jedną z przyczyn wybuchu II Powstania. Po II Powstaniu wydano rozporządzenie o likwidacji Sipo i utworzeniu Apo.

Ciekawostka: potocznie Sipo była nazywana przez Polaków na Górnym Śląsku „sicherką”, czyli „agrafką”.

21. Związek Powstańców i Byłych Żołnierzy

Po przewrocie majowym w 1926 r. nastąpił rozłam w szeregach powstańczej organizacji kombatanckiej – Związku Powstańców Śląskich, w której władze przejęli zwolennicy wojewody Michała Grażyńskiego. Ci z byłych Powstańców, którzy popierali jego rywala – Wojciecha Korfante, założyli 21 V 1926 r. własną organizację kombatancką. Początkowo pod nazwą Narodowy Związek Powstańców i Byłych Żołnierzy, od 1932 r. stała się ona Związkiem Powstańców i Byłych Żołnierzy. Nieformalnym liderem organizacji był W. Korfanty, oficjalnie zaś stanowisko prezesa dzierżył Władysław Tempka. Jego zastępcami byli Antoni Manowski i Herman Matura, działacze Narodowej Partii Robotniczej. W Związku działali także Stanisław Krzyżowski i Jan Kędzior.

Ciekawostka: pod względem politycznym Związek związany był z Chrześcijańską Demokracją, tocząc ostry spór ze śląską sanacją.

Miejsca upamiętnienia:

22. Dom Powstańca Śląskiego

Siedmiopiętrowy obiekt wybudowany w latach 1936-1937 w Katowicach. Miał służyć jako siedziba Związku Powstańców Śląskich, lokalne muzeum powstańcze oraz konglomerat placówek handlowych, usługowych i sal konferencyjnych. Wysoki budynek usytuowany w centrum miasta miał już swoją kubaturą dowodzić potęgi państwa polskiego i szacunku jakim darzy ono Powstańców Śląskich. Gmach zaprojektował Zbigniew Rzepecki, a uroczyste udostępniono go społeczeństwu 15 XI 1938 r. We wrześniu 1939 r. w Domu Powstańca Śląskiego usytuowany był punkt oporu, z którego ostrzeliwano Niemców. Wehrmacht do walki musiał użyć broni pancерnej. Aresztowanych obrońców następnie rozstrzelano. Budynek, uszkodzony podczas tych walk, przetrwał jednak czas II wojny światowej, po wojnie w Domu Powstańca Śląskiego mieściło się m.in. kino „Zorza”.

Ciekawostka: otwarcie kina w 1938 r. uświetniono wyświetleniem filmu „Strachy” z ówczesnymi gwiazdami kina: Eugeniuszem Bodo i Mieczysławą Ćwiklińską w rolach głównych.

23. Muzeum Czynu Powstańczego w Leśnicy

19 VII 1964 r. uruchomiono w miejscowości Leśnica Muzeum Czynu Powstańczego. Była to centralna placówka muzealna poświęcona upamiętnieniu i edukowaniu o Powstaniach Śląskich. Formalnie stanowiła wyspecjalizowany oddział Muzeum Śląska Opolskiego. Pierwszą siedzibą Muzeum stał się budynek byłej szkoły, w której w okresie III Powstania Śląskiego mieściło się dowództwo Katowickiego Pułku Powstańczego. Od 1980 r. nowa siedziba Muzeum została zlokalizowana w budynku tzw. „Domu Polskiego” mieszczącego się we wsi Leśnica. W okresie międzywojennym budynek ten znajdował się w dyspozycji I Dzielnicy Związku Polaków w Niemczech. Obecnie Muzeum dysponuje zbiorem pamiątek powstańczych, na który składa się blisko 2,5 tys. eksponatów. Ciekawostka: jednym z najchętniej oglądanych eksponatów muzealnych jest „Panorama Powstań Śląskich”, której walory podkreśla połączona z obrazem inscenizacja typu „światło-dźwięk”.

24. Panorama Śląska

Ważnym elementem przywrócenia znaczenia tradycji powstańczej była próba stworzenia „Panoramy Śląskiej” – placówki muzealnej z wielkim malowidłem, wzorowanym na „Panoramie Raławickiej” Jana Styki i Wojciecha Kossaka. Idea zrodziła się w 1957 r., na fali przemian spowodowanych „polskim Październikiem” roku 1956. Stosowne uchwały zostały podjęte przez ówczesne władze wojewódzkie (Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach), pomysł zyskał także akceptację byłych Powstańców podczas zjazdów okręgu Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Katowicach. Mimo znacznego zapału Jerzego Ziętka i poparcia ze strony Edwarda Gierka nie wszedł w fazę realizacji.

Ciekawostka: historycy oceniają, że jednym z istotnych powodów niezrealizowania koncepcji (poza kwestią kosztów) było dążenie władz do ograniczenia działań, które mogły wzmacniać tożsamość regionalną.

25. Pomnik Marszałka Piłsudskiego i Powstańca Śląskiego

Najbardziej znanym pomnikiem ku czci Powstańców Śląskich był w okresie międzywojennym obelisk na placu Wolności w Katowicach. W miejscu, w którym do 1920 r. stał okazały Pomnik Dwóch Cesarzy, pozostał sam cokół po tym, jak członkowie POW wysadzili go w powietrze. Na cokole umieszczono tablice pamiątkowe „Pamięci Bohaterów Poległych w Powstaniach na Górnym Śląsku w latach 1919, 1920, 1921. Obywatele-Polacy Miasta Katowic w r. 1922”. Innym katowickim obeliskiem, istniejącym do dziś, jest pomnik Józefa Piłsudskiego. Odsłonięto go na pl. Chrobrego w 1993 r., choć zamówiony został u znanego chorwackiego rzeźbiarza Antuna Augustincica jeszcze przed II wojną światową. Odlany z brązu pomnik przedstawia J. Piłsudskiego na koniu. Rzeźba usytuowana została na 6-metrowym cokole, pierwotny projekt przewidywał umieszczenie na nim postaci Powstańców Śląskich, nie został on jednak zrealizowany.

Ciekawostka: J. Piłsudski znany był z przywiązania do swojej klaczy (zwanej Kasztanką), natomiast rzeźba błędnie przedstawia go na koniu.

26. Pomnik powstańczy w Bogucicach

Wzniesiono go w 1921 r., jako jeden z pierwszych obelisków upamiętniających walki powstańcze. Miał przypominać poświęcenie 34 Powstańców z Bogucic, którzy stracili życie w walce o przyłączenie Górnego Śląska do Polski. Usytuowano go w bezpośrednim sąsiedztwie cmentarza parafialnego i probostwa. W 1929 r. pomnik został odremontowany, ale już na początku następnego roku wysadzono go w powietrze. Na miejsce zniszczonego pomnika postawiono nowy, zaprojektowany przez Jana Raszkę. Odsłonięcie tego pomnika nastąpiło 18 IX 1932 r. Znajdował się na nim napis „Poległym powstańcom wdzięczni rodacy”. Pomnik zniszczyli Niemcy podczas II wojny światowej.

Ciekawostka: historia zamachu bombowego na pomnik w Bogucicach zakończyła się w 1932 r., kiedy schwytyany i skazany został bezpośredni sprawca tego czynu – Bolesław Dysza – który zeznał, iż przestępstwa dopuścił się za namową miejscowych działaczy Volksbundu. Otrzymał karę 5 lat pozbawienia wolności.

27. Pomnik powstańczy w Hajdukach

Sześciometrowy krzyż powstańczy wykonany z czarnego marmuru, postawiony na czterostopniowym postumencie. Jego projektantem był inż. Wojciech Migocki. Odsłonięcie i poświęcenie pomnika nastąpiło 1 XI 1937 r. i zostało dokonane przez ks. Emanuela Bonka, który w tym okresie był wikariuszem przy parafii Najświętszej Marii Panny w Hajdukach. U podnóża umieszczono napis: „Kombatanci 1914-1921 ku czci poległych”. Po II wojnie światowej, w czasach PRL zmieniono inskrypcję na: „Cześć i chwała bohaterom poległym za wolność i lud 1905-1945”. Ciekawostka: jest najstarszym z zachowanych pomników na terenie Chorzowa. Jako jedyny nie został zniszczony przez hitlerowców w czasie II wojny światowej.

28. Pomniki powstańcze w Radzionkowie

W niewielkim Radzionkowie znajduje się kilka obiektów, które upamiętniają Powstania Śląskie i zwłaszcza poległych Powstańców. Jest wśród nich pomnik ku czci Powstańców, którzy oddali życie za Polskę, stojący przy Placu Letochów. Z kolei tablice upamiętniające mieszkańców Radzionkowa poległych w Powstaniach Śląskich znajdują się w Domu Kultury „Karolinka” oraz w przedsionku miejskiego ratusza. Groby powstańcze znajdują się na miejscowym cmentarzu. W 2015 r. odsłonięto w mieście jeszcze jeden obelisk, w parku na Księżej Górze. Pomnik ten od 1980 r. znajdował się na placu obok Centrum Kultury „Karolinka”. Po jego renowacji uznano, iż właściwszym miejscem będzie Księża Góra, nie przez przypadek zwana także Górą Powstańców Śląskich.

Ciekawostka: na tym miejscu już w latach dwudziestych planowano umieszczenie obelisku, wtedy jednak zabrakło pieniędzy na sfinansowanie przedsięwzięcia.

29. Pomnik powstańczy w Rudzie Śląskiej

Na terenie Rudy Śląskiej, w dzielnicy Kochłowice w parku przy ul. Do Dworca znajduje się pomnik ku czci Powstańców Śląskich. Jego głównym elementem jest zrywający kajdany i szykujący się do lotu orzeł. Pierwowzór tego pomnika znajdował się w okresie międzywojennym przy ul. Radoszowskiej. Został on zniszczony przez Niemców na początku II wojny światowej. Informuje o tym tablica umieszczona na cokole, na której zanotowano, iż obelisk został odbudowany z inicjatywy rady dzielnicowej Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego w 1984 r. W 2009 r. z inicjatywy miejskiego konserwatora zabytków dokonano gruntownego remontu pomnika. Wykonano wówczas nowe tablice marmurowe, dokonano częściowej rozbiórki schodów, a w pozostałej części użyto nowej nawierzchni schodów z betonowych płyt chodnikowych.

Ciekawostka: główny detal pomnika, rzeźbę orła, wykonano w ZUT „Zgoda” w Świętochłowicach.

30. Pomnik Powstańców Górnego Śląska w Sosnowcu

Pierwszymi miejscami pamięci o Powstaniach Śląskich stały się mogiły powstańcze (często zdobione cennymi nagrobkami), z czasem także budowane ku czci Powstańców pomniki. Ofiara życia Powstańców Śląskich poza własnym regionem najwcześniej została upamiętniona na terenie Zagłębia Dąbrowskiego, gdzie 19 XII 1920 r. na cmentarzu rzymskokatolickim przy ul. Smutnej w Sosnowcu, na mogile 13. uczestników I Powstania Śląskiego, dokonano uroczystego odsłonięcia Mauzoleum Braci Ślązaków, czyli tzw. Pomnika Powstańców Górnego Śląska. W uroczystościach obok mieszkańców wzięli udział m.in. ówczesny marszałek Sejmu RP Wojciech Trąmpczyński. W XX-leciu międzywojennym miejsce to stało się ważnym punktem obchodów rocznic powstańczych. Mauzoleum uległo zniszczeniu w toku działań wojny 1939 roku.

Ciekawostka: dziś część dawnego Mauzoleum (z napisem „Poległym Bohaterom Śląska”) stanowi fragment kaplicy cmentarnej.

Rocznice Powstań Śląskich:

31. Obchody 10. rocznicy (1931)

Pod rządami śląskiej sanacji obchody kolejnych rocznic Powstań Śląskich przybierały coraz bardziej spektakularne formy. W 1931 r. główne uroczystości odbyły się 2 maja w Katowicach na placu Wolności. Tam, przed Pomnikiem Powstańców, złożono wieńce. Uroczystą Mszę św. odprawił tego dnia w kościele św. Piotra i Pawła w Katowicach biskup częstochowski ks. Teodor Kubina, niegdyś proboszcz katowickiego kościoła mariackiego. Był również koncert orkiestry Korpusu Kadetów ze Lwowa oraz zawody sportowe. W godzinach popołudniowych w Urzędzie Województwa Śląskiego odbyła się uroczysta akademie, a na placu przed urzędem defilada wojskowa. Wreszcie, tuż przed północą, na Rynku rozpalono ognisko powstańcze, odczytano rocznicowy rozkaz i na zakończenie odśpiewano Rotę. Całość obchodów koordynował Komitet Honorowy, w którym zasiadali: premier rządu RP Walery Sławek, marszałek Sejmu Kazimierz Świtalski i marszałek Senatu Władysław Raczkiewicz.

Ciekawostka: w realiach dwudziestolecia międzywojennego nie upamiętniano rocznic plebiscytu.

32. Obchody 15. rocznicy (1936)

Obchody rozpoczęły się 2 V 1936 r. od uroczystej Mszy św. odprawionej w kościele garnizonowym przez biskupa polowego Wojska Polskiego ks. Józefa Gawlinę. W godzinach popołudniowych w Urzędzie Województwa Śląskiego otwarto Wystawę Pamiątek Powstań Śląskich i Plebiscytu. Wiele punktów programu miało już tradycyjny charakter. Tak było z wieczornym ogniskiem powstańczym na katowickim Rynku i odczytaniem okolicznościowego rozkazu. Na Rynku odbył się także apel powstańczy i biwak. Podobnie jak pięć lat wcześniej zebrany przygrywała orkiestra Korpusu Kadetów Lwowskich. W drugim dniu obchodów najważniejszym gościem był marszałek Edward Rydz-Śmigły. Uczestniczył on w mszy polowej, odprawionej przed budynkiem Urzędu Województwa Śląskiego. Edward Rydz-Śmigły odznaczył Powstańców Śląskich i wygłosił okolicznościowe przemówienie.

Ciekawostka: obchody 15. rocznicy III Powstania Śląskiego przybrały najbardziej uroczystą formę ze wszystkich międzywojennych rocznic. Święto trwało dwa dni.

33. Obchody 35. rocznicy (1956)

Obchody 35. rocznicy wybuchu III Powstania Śląskiego zainicjowała manifestacja na Górze św. Anny, która odbyła się w VII 1956 r. W VIII 1956 r. w ówczesnym Stalinogrodzie odbyły się uroczyste dekoracje uczestników powstań odznaczeniami. Główne uroczystości miały miejsce 2 IX 1956 r. na Górze św. Anny, w obecności „tłumu ludności, który przybył na uroczystość z trzech śląskich województw: stalinogrodzkiego, opolskiego i wrocławskiego”. W części oficjalnej były przemówienia okolicznościowe przedstawicieli władz i Powstańców, a w artystycznej występ Zespołu Pieśni i Tańca „Śląsk”, pokazy gimnastyczne, koncert orkiestr dętych i jazzowych oraz gry i zabawy.

Ciekawostka: w uroczystościach 35-lecia po raz pierwszy po II wojnie wziął udział przywódca rządzącej partii, I sekretarz KC PZPR Edward Ochab.

34. Obchody 40. rocznicy (1961)

Rocznica była częścią programu obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego. Objęła m.in. spotkania weteranów z młodzieżą poświęcone tematyce powstańczej, akcje odczytowe oraz wieczory literackie. Tematykę tę promowano w środkach masowego przekazu, popularyzowano w edukacji, a także poprzez organizację rajdów turystycznych czy zlotów młodzieży. Odbywały się uroczyste posiedzenia instytucji i organizacji, organizowano sesje naukowe. Imię „Powstańców Śląskich” nadano szeregowi ulic, szkół czy nawet zakładów pracy m.in. Hucie Cynku w Miasteczku Śląskim. Centralna uroczystość odbyła się 4 V 1961 r. na Górze św. Anny, gdzie manifestowało ok. 170 tys. osób, a wśród gości obecny był m.in. przewodniczący Rady Państwa Aleksander Zawadzki.

Ciekawostka: obchodom towarzyszyła bogata działalność wydawnicza, obok książek wydano także specjalny plakat, znaczek pocztowy, datownik, odznakę oraz przygotowano konkurs na wspomnienia.

35. Obchody 45. rocznicy (1966)

Obchody stanowiły kontynuację pomysłów sprawdzonych w 1961 r. Objęły zróżnicowaną ofertę: akcję propagandową, spotkania weteranów „ze społeczeństwem”, akcję odczytową, organizację wieczorów literackich. Tematykę powstańczą uwzględniono w edukacji, popularyzowano w radiu i telewizji. Organizowano okolicznościowe zebrania różnych organizacji, przygotowano wystawy, akademie, wieczornice, capstrzyki, biwaki etc. Nadawano imiona szkołom, ulicom, placom, organizowano rajdy turystyczne, zloty młodzieży, uroczyste posiedzenia instytucji i organizacji. Najważniejszym elementem obchodów było zorganizowanie w Katowicach 3 maja 1966 r. manifestacji (szacowanej na 500 tys. osób), połączonej z wmurowaniem kamienia węgielnego pod pomnik Powstańców Śląskich.

Ciekawostka: w ramach obchodów w Gliwicach z udziałem J. Ziętka oraz konsula generalnego Republiki Francuskiej odsłonięto tablicę pamiątkową poświęconą poległym żołnierzom francuskim.

36. Obchody 60. rocznicy (1981)

2 maja 1981 r. u stóp pomnika Czynu Powstańczego na Górze św. Anny odbył się uroczysty apel poległych, a dzień później podobna uroczystość odbyła się pod pomnikiem Powstańców Śląskich w Katowicach. Wśród wielu lokalnych inicjatyw znalazły się m.in. wmurowanie kamienia węgielnego pod pomnik Wojciecha Korfanteo w Siemianowicach Śląskich czy odsłonięcie tablicy upamiętniającej lokalizację hotelu Lomnitz w Bytomiu, imprezy kulturalne: seminarium filmowe (objęło m.in. spotkania z Kazimierzem Kutzem oraz Janem Kidawą), widowisko muzyczne pt. „Połączany warkocz” (do muzyki Katarzyny Gaertner oraz słów Ernesta Brylla, Agnieszki Osieckiej i Tadeusza Kijonki).

Ciekawostka: po wielu latach w części uroczystości rocznicowych (m.in. w Siemianowicach Śląskich i Tarnowskich Górach) udział wzięli reprezentanci duchowieństwa.

Mogily/epitafia:

37. Bieruń

Na cmentarzu katolickim w Bieruniu Starym przy ul. Krakowskiej 39 znajduje się zbiorowa mogiła wojenna, w której pochowani zostali mieszkańcy pobliskich miejscowości, którzy stracili życie w czasie I i II Powstania Śląskiego. W grobowcu pochowani zostali: Stanisław Habuda, Karol Łukasz (lub Łukaszek), Józef Kruppa (lub Krupa), Jan Pilszczek, Klemens Latocha. W oddzielnej mogile na tym cmentarzu pochowany został Karol Stencel, poległy w czasie III Powstania Śląskiego. Pomnik upamiętniający poległych w czasie Powstań Śląskich, a także w II wojnie światowej znalazł się na Rynku w Bieruniu Starym. Na obelisku wymieniono nazwiska poległych.

Ciekawostka: na terenie miasta znajduje się jeszcze jedna forma upamiętnienia Powstań – okazały głaz, który został umieszczony w Bieruniu Nowym przy ul. Wawelskiej.

38. Tychy

Na cmentarzu parafialnym w Tychach przy ul. Nowokościelnej znajduje się zbiorowa mogiła wojenna, w której złożono ciała sześciu Powstańców Śląskich. Z kolei w kościele pw. św. Marii Magdaleny znajduje się tablica upamiętniająca Powstańców Śląskich poległych w walce. Na przykościelnym cmentarzu znajduje się ponadto mogiła Pawła Krzyżowskiego, urodzonego w Wartogłowcu, uczestnika wszystkich trzech Powstań. Paweł Krzyżowski był przedstawicielem POW na rejon Tych. W czasie III Powstania Śląskiego walczył w pułku pszczyńskim, m.in. pod Górą św. Anny.

Ciekawostka: z zawodu P. Krzyżowski był introligatorem i księgarzem, w jego warsztacie powstawały polskie broszury i afisze propagandowe, wykorzystywane w okresie przedplebiscytowym, przewodniczył także chórowi „Harmonia”.

39. Zabrze

Na cmentarzu przy kościele pw. św. Andrzeja Apostoła w Zabrzu (przy ul. Wolności) zlokalizowany jest pomnik-epitafium Poległych Powstańców Śląskich, pod którym spoczywają prochy 42 Powstańców z okresu III Powstania. Na ścianie głównej pomnika znajduje się krzyż powstańczy z orłem w środku oraz wyrzniętymi na jego trzech ramionach datami: 1921, 1939, 1945. Nieco niżej znajduje się tablica z napisem: „Chwała i Cześć Bohaterskim Synom Miasta Zabrza Poległym za Wolność i Połączenie Śląska z Polską w Powstaniach Śląskich /1919-1920-1921/”. Po dwóch stronach zamieszczone zostały płyty, na których wymienione zostały imiona i nazwiska poległych Powstańców.

Ciekawostka: pomnik powstał w 1947 r., spoczywają pod nim prochy Powstańców, którzy polegli zarówno na terenie Zabrza, w ówczesnych jego granicach, jak i ekshumowanych 16 lat później, w 1937 roku, z miejsc walk poza jego terenem, m.in. spod Góry św. Anny oraz okolic Sławęcic i Kędzierzyna.

Symbole / odznaczenia:

40. Krzyż na Śląskiej Wstędze Waleczności

Uznawany za podstawowe odznaczenie za udział w walkach powstańczych. Był odznaczeniem bojowym, przyznawanym za wyróżnienie się w walce na froncie, zgodnie z rozkazem Naczelnej Władzy na Górnym Śląsku z 30 V 1921 r. Początkowo była to tylko niebieska wstążka z białymi paskami i amarantowymi brzeżkami, przetykana przez drugą i trzecią dziurkę kurtki mundurowej, w późniejszym czasie dodano zawieszany na wstążce bity w mosiądzu krzyż. Na jego ramionach mieściły się napisy: „Górny”, „Śląsk”, „Powst.” oraz data 1921, w części centralnej wizerunek śląskiego orła. Na rewersie umieszczono na dwóch ramionach napisy: „DZIEL” oraz „NYM”, w części centralnej zaś dwie gałęzie laurowe.

Ciekawostka: Krzyż na Śląskiej Wstędze Waleczności wzorowany był na Krzyżu 5 Rybnickiego Pułku Piechoty.

41. Schlesischer Adler (Śląski orzeł)

Odznaczenie bojowe, przyznawane za udział w walkach o Górny Śląsk Niemcom. Przedstawiało czarny albo złoty wizerunek orła, z płaskim półksiężycem między skrzydłami oraz krzyżem zlokalizowanym powyżej. W szponach orzeł trzymał wstążkę z napisem „Für Schlesien”. Odznaczenie przyznawane było od VI 1919 roku członkom Grenzschutzu jako obrońcom granic regionu, w wyjątkowych przypadkach można było przyznać je także cywilnym „obrońcom Śląska”. W 1921 roku do odznaczenia (w zależności od klasy) dołączono liście dębu oraz skrzyżowane dwa miecze, które umieszczono na pionowej żółto-biało-żółtej wstążce.

Ciekawostka: odznaczenie zostało oficjalnie uznane za nagrodę państwową dopiero w maju 1934 roku.

42. Znak Honorowy Grupy Wawelberga

Odznaka nadawana była za udział w działaniach specjalnych (dywersyjnych) „Grupy Wawelberga” w czasie III Powstania Śląskiego, dlatego otrzymała ją niewielka liczba osób. Na odznace umieszczone były daty 2 V i 5 VII 1921, oznaczające początek akcji dywersyjnej „Mosty”, która poprzedziła wybuch III Powstania oraz datę zakończenia Powstania. Odznaka była wykonana jako srebrzony odlew z mosiądzu. Razem z odznaką nadawany był numerowany dyplom (odznaka i dyplom nosiły takie same numery).

Ciekawostka: ze względu na małą liczbę odznaczonych Znak Honorowy Grup Wawelberga stanowi dużą rzadkość w kolekcjach muzealnych i prywatnych.

Prasa / druki ulotne:

43. Propaganda pocztowa

Międzysojusznicza Komisja Rządząca i Plebiscytowa, administrująca Górnym Śląskiem w okresie poprzedzającym plebiscyt miała m.in. prawo do wprowadzenia na tym terenie własnych druków, formularzy oraz znaczków pocztowych. Z możliwości tej szybko skorzystała drukując znaczki zarówno pocztowe, jak i urzędowe. Pierwsza emisja takich znaczków, została wydrukowana we Francji w II 1920 r. Znaczki niemieckie miały zostać wycofane z obiegu, jednak w wielu wypadkach bardziej ekonomiczne okazało się wykonanie nowego nadruku na znaczkach dotychczas używanych. Możliwość umieszczania nadruków na znaczkach, a także na kartach pocztowych zaczęła być również chętnie wykorzystywana przez obie strony do agitacji plebiscytowej.

Ciekawostka: niewiele znaczków z takimi „dodatkami” przetrwało do dziś, są więc one wysoko cenione przez zbieraczy i osiągają na aukcjach wysoką cenę.

Powstania Śląskie w kinematografii:

44. Blisko coraz bliżej

Nakręcony w latach 1982-1986 serial „Blisko, coraz bliżej”, zrealizowany przez Zbigniewa Chmielewskiego według scenariusza Albina Siekierskiego, opowiadał dzieje górnośląskiego rodu Pasterników od połowy XIX w. do 1945 r. Z 19 odcinków 4 rozegrały się w okresie 1919-1922. Na ekranie pojawiły się m.in. historyczne postacie: Wojciecha Korfantego, wojewody śląskiego Michała Grażyńskiego, polskiego konsula Daniela Kęszyckiego z Opola czy generała Stanisława Szeptyckiego. Serial prezentował stereotypową wersję Powstań w kategoriach czarno-białych (dobrzy Polacy i źli Niemcy). Nie ustrzeżono się w nim także błędów faktograficznych. Był ostatnim fabularnym filmowym spojrzeniem na lata powstańcze.

Ciekawostka: doboru aktorów dokonano bez dbałości o oddanie ich historycznych odpowiedników: W. Korfantego (który był blondynem) zagrał brunet Jerzy Trela, a wojewodę M. Grażyńskiego, który był niskiego wzrostu, zagrał aktor wyjątkowo wysoki.

Powstania Śląskie w poezji, prozie i muzyce:

45. Powstania Śląskie w muzyce popularnej

Tematyka Powstań Śląskich pojawiła się także w tzw. muzyce popularnej. Po raz pierwszy przez grupę 2 plus 1, która na debiutanckiej płycie w 1972 r. zamieściła piosenkę „Czerwone słoneczko”. Dwa utwory poruszające tematykę Powstań zostały wykonane przez górnośląski Dżem – były to „Puść mnie matko do powstania” oraz „Opowiedzcie wiatry” (po raz pierwszy zaprezentowano je podczas wystawionego w 1981 roku widowiska muzycznego pt. „Pozłacany warkocz”). Także współcześnie zespoły rockowe decydują się na wykonywanie piosenek z wątkiem powstańczym. Wśród najbardziej znanych wskazać można m.in. piosenkę „Powstaniec” zespołu Oberschlesien czy utwór „Śląski Rycerz” zespołu Horytnica.

Ciekawostka: teledysk do piosenki 2 plus 1 nakręcony został w Katowicach, m.in. przy Pomniku Powstańców Śląskich.

46. Powstania Śląskie w pieśni

Powstające w latach 1919-1921 pieśni często tworzone w trakcie walk, w kwaterach czy okopach. Były to utwory mniej lub bardziej wartościowe, ale bardzo popularne na terenie całego regionu górnośląskiego, obdarzone społeczną nośnością. Najbardziej popularne były wydawane w śpiewnikach, a śpiewanie pieśni podczas wieców czy różnego rodzaju marszów stawało się ponadto powszechnie przyjętym zwyczajem. Pieśni dobrze oddają dramatyzm tamtych czasów i stanowią obok tekstów wspomnieniowych ważne świadectwo wysiłku zbrojnego polskiej ludności walczącej o przyłączenie Górnego Śląska do Polski. Do najpopularniejszych utworów zaliczyć można m.in. „Hymn śląski”, „Plebiscyt się zbliża”, „Jak długo na Wawelu”, „Już zachodzi czerwone słońeczko”, „Od Bytomia bita droga”, „Pieśń o powstaniu górnośląskim”, „Rota Górnoślązaków”, „Do bytomskich strzelców” oraz „Piosenkę Ślązaków”.

Ciekawostka: wiele pieśni powstańczych powstało według schematu: do znanych wcześniej tekstów tworzone melodie, bądź do istniejących już melodii pisano teksty.

47. Powstania Śląskie w prozie

Tematyka Powstań Śląskich obecna stała się w prozie już w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Za jedną z najważniejszych książek tego okresu uznaje się „Podziemny ogień” Władysława Kęsika (wydaną w 1938 r.). Po zakończeniu II wojny jednym z najważniejszych pisarzy podejmujących tę tematykę był Gustaw Morcinek, który poświęcił jej trzy książki: „Wyrąbany chodnik”, „Pokład Joanny” oraz powieść „Mat Kurt Kraus”. W tej ostatniej pisarz stworzył trzymającą w napięciu akcję, w której główny bohater nawiązuje do wzoru sienkiewiczowskiego Kmicica. Morcinek uchwycił w niej skomplikowane losy Górnoślązaków, ukazując je przez pryzmat tytułowego bohatera o niemieckich imieniu i nazwisku, który po ucieczce z domu wstąpił do niemieckiej marynarki, walczył pod Sommą, a po powrocie wziął udział w Powstaniach.

Ciekawostka: na kartach „Mat Kurt Kraus” pojawiły się postacie historyczne m.in. Wojciech Korfanty, Tadeusz Puszczyński („Konrad Wawelberg”) czy Arka Bożek.

48. Twórczość poetycka nt. Powstań Śląskich

Tematyka Powstań Śląskich obecna stała się w literaturze pięknej już w okresie dwudziestolecia międzywojennego, choć jej początki sięgają okresu rywalizacji plebiscytowej. Do najbardziej liczących się w hierarchii literackiej poetów-piewców Powstań zalicza się Jana Nikodema Jaronia (1881-1922), Augustyna Świdra (1886-1923) oraz Emanuela Imiełą (1888-1953). Wszyscy brali udział w Powstaniach, każdy z nich publikował poezję. Jan N. Jaroń był m.in. autorem „Roty górnośląskiej”, „Polskiej mowy”, A. Świder „Skończonego powstania”, „Poległym cześć”, a E. Imieła „Hymnu powstańczego”. Wiele z wierszy publikowano na łamach polskojęzycznej prasy w okresie kampanii plebiscytowej.

Ciekawostka: tematyka powstańcza obecna była także w poezji twórców spoza Górnego Śląska (m.in. w twórczości Józefa Birkenmajera, Józefa Relidzińskiego i Emila Zegadłowicza).

Powstania Śląskie w sztukach plastycznych:

49. Powstania Śląskie w malarstwie Jerzego Kossaka

Tematyka Powstań Śląskich wbrew oczywistym walorom nie stała się przedmiotem wielu malarskich przedstawień. Mimo, że tematyka batalistyczna wydawała się bardzo eksplorowanym przez polskich twórców obszarem (by wymienić tylko najślawniejszych malarzy: Jana Matejkę czy Wojciecha Kossaka), to w okresie odrodzonej II Rzeczypospolitej powstał właściwie tylko jeden znany obraz olejny podejmujący ten wątek. Jego autorem był żyjący w latach 1886-1955 Jerzy Kossak, syn Wojciecha, który w swoim malarstwie także chętnie wykorzystywał tematykę historyczną. Obraz zatytułowany został „Zwycięska bitwa powstańców górnośląskich pod Górą św. Anny w 1921 r.”.

Ciekawostka: obraz powstał w 1938 roku, wyobrażał malarską wizję bitwy o Górę św. Anny – symbolicznego miejsca zaciętych walk Powstańców przeciwko Freikorpsowi w maju 1921 r.

50. Powstania Śląskie w malarstwie Juliusza Marcisza

Wśród osób upamiętniających Powstania Śląskie znajdowali się także tzw. malarze nieprofesjonalni (nie mający formalnego wykształcenia). Jednym z bardziej znanych tego typu twórców był żyjący w latach 1898-1978 bielszowianin Juliusz Marcisz. W 1919 roku zapisał się do Polskiej Organizacji Wojskowej, następnie zaangażował się w działalność plebiscytową oraz walczył w III Powstaniu Śląskim, jako dowódca II plutonu IV kompanii II pułku Piechoty. Do najważniejszych prac nt. Powstań Śląskich można zaliczyć m.in. „Wkroczenie wojsk powstańczych do Zabrza na ul. 3 Maja w 1921 roku”; „Rozdawanie ulotek przez powstanie” i „Konspiracyjny instruktaż broni POW w stodole Jana Nygi”.

Ciekawostka: z bogatego dorobku artysty zachowało się niewiele prac. Namalowane w okresie międzywojennym zaginęły, powstałe po 1945 roku znajdują się w zbiorach muzealnych w Rudzie Śląskiej, Zabrze i Katowicach oraz w rękach prywatnych kolekcjonerów.